

КАРАКТЕРИСТИКЕ ОБРАДЕ ПОДАТАКА У КВАЛИТАТИВНОМ ИСТРАЖИВАЊУ¹

Апстракт У раду се разматра проблем обраде података у квалитативном истраживању. Полазну основу представља анализа природе података који се обрађују. Карактеристике обраде података у том истраживању разматрају се са становишта: циља, логике на којој се заснива, односа према другим фазама у истраживању, процеса реализације. Посебна пажња посвећена је анализи сличности и разлика које постоје у том процесу између квантитативног и квалитативног истраживања. У раду се указује на више карактеристика обраде података у квалитативном истраживању: она се односи на податке који најчешће представљају опис исказан речима; њен општи циљ је разумевање смисла и значења сакупљене емпиријске грађе; њена реализација подразумева развијање кодова и на основу њих креирање ширих категорија информација; она представља процес који је флексибилно организован, цикличан, итеративан итд. Разлике између обраде података у квантитативном и квалитативном истраживању посебно су изражене у домену циља, врсте и природе активности кроз које се остварује.

Кључне речи: квалитативно истраживање, обрада података, кодирање, квантитативно истраживање.

DATA PROCESSING CHARACTERISTICS IN QUALITATIVE RESEARCH

Abstract The paper considers the problem of data processing in qualitative research. The starting point is the analysis of the nature of the data which are processed. The characteristics of data processing are discussed from the point of view of the aim, the logic on which it is grounded, the relations to other phases in the research, the realization process. Special attention is paid to the analysis of similarities and differences which exist in this

¹ Чланак представља резултат рада на пројекту „Модели процењивања и стратегије унапређивања квалитета образовања“, број 179060 (2011-2014), чију реализацију финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

process in relation to quantitative research. A number of characteristics of data processing in qualitative research are stated: the data gathered from verbal descriptions; a general aim to understand the meaning and significance of the collected empirical material; it implies code comprehension and, based on this understanding, the development of the codes and subsequent creation of the information of wider categories; it is a flexibly organized process, cyclic and interactive, etc. The differences between data processing in quantitative and qualitative research are especially big in the domain of the aim, type and nature of the activities by which the aim is achieved.

Keywords: *qualitative research, data processing, coding, quantitative research.*

ХАРАКТЕРИСТИКИ ОБРАБОТКИ ДАННЫХ В КАЧЕСТВЕННОМ ИССЛЕДОВАНИИ

Резюме *В статье рассматривается проблема обработки данных в качественном исследовании. Отправной точкой является анализ природы данных, подлежащих обработке. Характеристики обработки данных в этом исследовании обсуждаются с точки зрения целей, теоретической основы, отношения к другим этапам исследования, процесса реализации. Особое внимание уделяется анализу сходств и различий между количественным и качественным исследованиями. В статье указывается на ряд характеристик обработки данных в качественном исследовании. Обработка относится к данным, которые наиболее часто представляют собой дескрипцию. Ее общая цель состоит в том, чтобы понять смысл и значение собранных эмпирических данных. Ее реализация предполагает разработку кодов, на основе которых создаются более широкие категории информации. Это процесс гибкий, организованный, циклический итеративный и т.д. Разница между обработкой данных в качественном и количественном исследовании особенно сильно выражена в области цели, вида и характера активностей, через которые реализуется.*

Ключевые слова: *качественное исследование, обработка данных, кодирование, количественное исследование.*

Увод

Обрада података представља неопходну и важну фазу у сваком емпиријском истраживању. Да би се из прикупљених сирових података дошло до информација потребних за конституисање сазнања о предмету проучавања, потребно је да се они анализирају. Њихова обрада подразумева више „корака“ и реализацију различитих

активности. На најопштијем нивоу, тај процес обухвата: 1) припрему података за обраду, 2) обраду података, 3) анализу и интерпретацију резултата истраживања.

Обрада података није независна од природе и карактеристика истраживања у оквиру којег се остварује. У складу с тим, у циљу потпунијег описа тог процеса неопходно је узети у обзир специфичности врсте истраживања у којем се обрада података реализује. Посебно су релевантне разлике које постоје између квантитативних и квалитативних истраживања, као две основне групе емпиријских истраживања. Њихове карактеристике на онтолошко-епистемолошком нивоу, а на основу тога и на методолошком нивоу, одражавају се и на обраду података. Особености тих истраживања у домену схватања стварности, природе сазнања, али и предмета истраживања, врсте података, њихових извора, начина прикупљања итд. – имају утицаја на различите аспекте обраде података, нпр. на њен циљ, карактеристике, ток, поступке који се користе у реализацији.

У овом раду разматра се проблем обраде података у квалитативном истраживању. Расправа је концентрисана око три питања: природе података који се анализирају, карактеристика и тока тог процеса. Посебна пажња посвећена је разматрању специфичности обраде података у квалитативном истраживању у односу на њене особености у квантитативном истраживању. Упоредо разматрање обраде података у тим истраживањима ствара контекст за потпуније објашњење и дубље разумевање карактеристика тог процеса у квалитативном истраживању.

Природа података у квантитативном и квалитативном истраживању

Постоји схватање према којем су сви изворни подаци по својој природи квалитативни (Babbie, 2007; Miles & Huberman, 1994). Главни аргумент у прилог таквом схватању односи се на њихов садржај. Он представља „сирово“ искуство, с једне стране, и тиче се суштине људи, дешавања, феномена, ситуација, објеката, с друге стране (Miles & Huberman, 1994). Тако схваћен садржај податка, ипак, може да буде презентован на различите начине, на пример, бројевима, речима, сликом (Milas, 2005). Мада се може дискутовати о оправданости неких од наведених ставова, није спорно да се могу користити различита средства да се опише стварност.

Квантитативни подаци изражавају се бројевима, док се квалитативни подаци исказују углавном речима, тј. вербалним описима. У складу с тим, у основи специфичности њихових природа налази се разлика која постоји између нумеричких података и података који нису нумерички (Babbie, 2007). То значи да предности и ограничења броја у односу на речи, такође, представљају добре стране и слабости квантитативних у односу на квалитативне податке.

Основна предност квантитативних података јесте да су они експлицитни, прецизни, јасни. Та врста података лако се сажима, пореди, сумира. Она уноси ред у перцепцију и разумевање појаве која се истражује. Насупрот томе, као главна предност квалитативних података истиче се богатство значења која они садрже у

себи. Основне предности квантитативних и квалитативних података представљају и извор њихових слабости. На пример, „цена“ егзактности квантитативних података јесте управо губитак богатства значења (Babbie, 2007). Да би се добио прецизан податак, неопходно је да не постоје дилеме у вези с тим шта се подразумева под појмом који означава предмет мерења. То обично намеће потребу да се донекле ограничи садржај појма, у смислу да се пажња усмери на одређене његове сегменте, односно да се из његовог садржаја искључе неки делови. За разлику од тога, квалитативни подаци, засновани на вербалној дескрипцији, поседују одређени степен двосмислености (Babbie, 2007). На пример, постоји могућност да различити људи не подразумевају исто под одређеним изразима, као и да се у потпуности не сазна шта ти изрази конкретно значе за сваког од њих.

У начелу, и у квантитативном и у квалитативном истраживању могу да се прикупљају и користе обе врсте података. Ипак, прва група истраживања повезује се првенствено са нумеричким подацима, док је за другу групу карактеристична примена података који нису нумерички.

Да се о разлици између квантитативног и квалитативног истраживања у наведеном смислу може дискутовати, између осталог, указује чињеница да се подаци у квантитативном истраживању мере на различите начине, тј. са различитим степеном прецизности (номинални, ординални, интервални, рацио ниво). У складу с тим, у тој групи истраживања прави се разлика између две основне врсте података: 1) категорички подаци који представљају вредности категоричких варијабли и 2) нумерички подаци, тј. мере нумеричких варијабли (Todorović, 2008). За разлику од категоричких варијабли у вези са којима се објекти сврставају у категорије, у случају нумеричких варијабли објектима се приписују бројеви као мере. Категорички подаци могу да буду презентовани речима – тако што ће се користити називи категорија у које су сврстани, на пример, податак о темама које представљају садржај сарадње породице и школе. Њихово представљање у квантитативном истраживању, ипак, обично је праћено и одговарајућим бројчаним подацима (фреквенцијом, процентима и сл.). С друге стране, у квалитативном истраживању постоје ситуације у којима се користе подаци изражени бројем. Приликом описа контекста случаја који се истражује, могу да буду релевантни подаци о старости, или величини групе и сл.

Ипак, неоспорно је да у квалитативном истраживању доминирају подаци који не могу да се представе једним симболом (па ни бројем), већ се изражавају кроз сложене и слојевите описе. Они представљају опажања и искуства особа регистрована у реалном контексту и кроз непосредан контакт (Bogdan & Biklen, 1998). Садржани су у сировом, обимном материјалу који обухвата писане, звучне, сликовне записе. С обзиром на њихову форму, обично се прави разлика између два типа података: 1) података презентованих речима (текстуални или наративни подаци, нпр. подаци прикупљани интервјуом) и 2) података презентованих сликом (фотографије, цртежи и сл.) (Creswell, 2007; Milas, 2005; Newing, 2011; Teddlie & Tashakkori, 2009). Њихов садржај треба да омогући опис и разумевање вишеструке

реалности. Конкретније речено, садржај података у квалитативном истраживању треба да допринесе: развоју целовитог, дубоког, сликовитог, живописног описа појаве у реалном контексту; откривању смисла и значења који се придаје догађајима, процесима, активностима; разумевању онога што је специфично, особено, посебно итд. (Miles & Huberman, 1994). У складу с наведеним карактеристикама, а у циљу потпунијег објашњења њихове природе, они се често одређују као дескриптивни подаци (Bogdan & Biklen, 1998).

Подаци у квантитативном истраживању су у извесној мери индиректно унапред одређени. Томе доприноси потреба да се у том истраживању идентификују варијабле, формулишу њихове операционалне дефиниције и, у складу с тим, да се у одређеном степену структурира садржај инструмента који се користи за њихово прикупљање. Насупрот томе, садржај података који се прикупљају у квалитативном истраживању није у толикој мери унапред детерминисан.

Сличности и разлике у обради података у квантитативном и квалитативном истраживању

Као и у односу на друга питања, и у вези с обрадом података између квантитативног и квалитативног истраживања постоје извесне сличности и низ разлика. У овом делу рада пажња је усмерена на оне које се тичу циља обраде података, логике на којој се она заснива, њеног односа према другим фазама у истраживању и могућности коришћења компјутерских програма за њену реализацију.

Обрада података представља неопходан део и квантитативног и квалитативног истраживања. Само на основу увида у појединачне податке, а без њиховог сређивања, трагања за смисленим целинама у оквиру њих, проналажења веза међу њима и сл. – није могуће доћи до сазнања о појави која се проучава, тј. формулисати резултате истраживања, али и извести ваљане и поуздане закључке.

На најопштијем нивоу, обрада података се неретко одређује као процес „постављања питања подацима” (Hatch, 2002). Да би информације које подаци садрже биле откривене и на основу њих конституисано сазнање о истраживаној појави, неопходно је формулисати питање. У складу с тим, основна сврха обраде података и у квантитативном и у квалитативном истраживању јесте да омогући да се дâ одговор на питање због којег је истраживање предузето.

Када се на конкретнијем нивоу анализира проблем циља обраде података, међу поменутиим истраживањима, ипак, постоје разлике. У квантитативном истраживању обрада података је усмерена на тестирање теорије, хипотезе (Teddlie & Tashakkori, 2009). Прецизније речено, њен циљ је, на пример, трагање за различитим облицима варирања појава, испитивање односа између појединих варијабли, проверавање могућности да се закључци изведени на основу испитивања узорка генерализују на популацију (Newing, 2011). У квалитативном истраживању сврха обраде података је трагање за смислом и значењем прикупљене емпиријске грађе

(Halmi, 2005; Hatch, 2002). Конкретније речено, њен циљ је да се идентификују теме, уоче обрасци, открију идеје које помажу да се разуме зашто одређени обрасци постоје, развију интерпретације, теорија итд. (Babbie, 2007; Bernard, 2011; Hatch, 2002; Milas, 2005; Newing, 2011; Teddlie & Tashakkori, 2009).

Наведена разлика често се повезује са још једном карактеристиком процеса обраде података, а то је логика на којој се он заснива – индуктивна и дедуктивна. С обзиром на то да је циљ обраде података у квантитативном истраживању тестирање хипотезе, наглашава се да се она, у тој групи истраживања, заснива на дедуктивној логици (Teddlie & Tashakkori, 2009). Насупрот томе, пошто је обрада података у квалитативном истраживању усмерена на откривање нпр. тема, образаца који се појављују у емпиријској грађи, истиче се да се тај процес у њима темељи на индуктивној логици (Teddlie & Tashakkori, 2009). Успостављање такве везе није у потпуности оправдано. Наиме, постоје врсте квантитативних истраживања, нпр. експлоративна истраживања, у којима се користи индуктивна логика; али постоје и технике анализе квалитативних података које садрже дедуктивну компоненту, нпр. аналитичка индукција (Teddlie & Tashakkori, 2009). Процес прикупљања података, конституисања резултата, извођења закључака – ослања се првенствено на индуктивну логику у обе групе истраживања и шире у емпиријским истраживањима уопште. Такође, треба имати у виду да је позитивизам, који представља филозофско-теоријску основу квантитативних истраживања, повезан с емпиризмом и индуктивним путем сазнавања (Corbetta, 2003). Укратко, не би требало обраду података у квантитативном и квалитативном истраживању повезивати искључиво са једним путем сазнавања, пошто се она у обе групе истраживања може ослањати и на индуктивну и на дедуктивну логику.

Однос обраде података као фазе истраживања према фази која њој претходи и после ње следи представља још једно питање у вези са којим постоје разлике између квантитативног и квалитативног истраживања. У квантитативном истраживању фазе прикупљања података, обраде података и писања извештаја о истраживању, иако су повезане, међусобно су одвојене у смислу да су разграничене и да се реализују у низу, једна за другом. Насупрот томе, за њихов однос у квалитативном истраживању карактеристично је да су те фазе испреплетане, да се прожимају на начин да директно усмеравају једна другу, као и да се често истовремено одвијају (Milas, 2005; Miles & Huberman, 1994). Конкретније речено, обрада података почиње иако њихово прикупљање није завршено, односно прикупљање података се наставља и пошто је започео процес њихове анализе. Кроз симултано одвијање те две фазе истраживања настоји се да се на најадекватнији начин обухвати предмет проучавања, тј. да се у току истраживања прецизира његово тежиште (Maxwell, 1996). Исти је однос и између обраде података и фазе која следи. Писање извештаја започиње када је обрада података у великој мери завршена, тј. када су откривене нпр. одређене теме, обрасци. Међутим, пошто писање извештаја подразумева сталан увид у податке и добијене резултате, с циљем да се провери да ли они подржавају сазнања која се у извештају наводе, њихово тумачење итд. – обрада података може да буде настављена и у току писања извештаја (Newing, 2011).

У складу са наведеним, као важна карактеристика обраде података у квалитативном истраживању истиче се и да она представља цикличан и итеративан процес, тј. процес који се понавља, који се више пута реализује у току истраживања (Teddle & Tashakkori, 2009). Томе на посебан начин доприноси и чињеница да се, на пример, опис појаве која се истражује, садржај тема, интерпретација значења појединих делова информација – постепено гради и развија (Teddle & Tashakkori, 2009). Процес обраде података и у квантитативном истраживању може да буде итеративан, у смислу да се на већ прикупљаним подацима користи више статистичких техника, како би се поуздано утврдило постојање одређене везе међу варијаблама и сл. (Teddle & Tashakkori, 2009). Ипак, та карактеристика не одређује природу обраде података у толикој мери у тој групи истраживања као што је то случај у квалитативном истраживању.

За обраду података и у квантитативном и у квалитативном истраживању користе се софтверски програми. Постоји више програма за обраду квантитативних података: SPSS (Statistical Program for the Social Science, <http://www.spss.com>), SAS (Statistical Analysis System, <http://www.sas.com>) итд. (Creswell & Plano Clark, 2011). Програми који се користе за обраду квалитативних података почели су да се развијају крајем 80-их година XX века и намењени су за обраду података који су представљени и речима и сликом. Постоји већи број таквих програма (више од 20), међу којима су и следећи: MAXqda (<http://www.masqoda.com>), Atlas.ti (<http://www.atlasti.com>), NVivo (<http://www.qsrinternational.com>), HyperRESEARCH (<http://www.researchware.com>) (Creswell & Plano Clark, 2011).

Процес обраде података у квалитативном истраживању

Више је разлога због којих процес обраде података у квалитативном истраживању није лако представити, описати. Пре свега, на то утиче бројност и разнородност врста квалитативних истраживања чије специфичности одређују шири контекст у којем се обрада остварује, затим особености различитих типова квалитативних података, извора из којих су они добијени, начина на који су прикупљени итд. Томе посебно доприноси и чињеница да се у вези са процесом обраде података у квалитативном истраживању често констатује да представља уметност колико и науку (Babbie, 2007). Другим речима, рад истраживача у том домену често се пореди са радом сликара или композитора који, иако поштују одређена правила, увек стварају различита дела. Наиме, свака од активности која се користи у процесу обраде података у квалитативном истраживању поседује одређене технике, правила примене, упутства којих би се требало придржавати итд. Све то истраживачу који анализира податке помаже, води и усмерава његов рад, али само донекле. Коначан резултат, ипак, пре свега зависи од истраживача. Укратко, процес обраде података у квалитативном истраживању је флексибилан, његова реализација у конкретним контекстима подразумева разне специфичности

и одступања. Другим речима, за њега није карактеристично да представља унапред у потпуности чврсто структуриран процес који се одвија на устаљен начин који је више пута проверен.

Ипак, могуће је издвојити кључне активности које конституишу срж процеса обраде података у квалитативном истраживању, тј. описати његов општи ток. У том смислу, указује се, на пример, да он обухвата три групе активности или три врсте анализа: редукцију података, приказивање података, и извођење закључака и њихову верификација (Miles & Huberman, 1994); или да се он одвија, условно речено, кроз следеће фазе: припремање података, стицање увида у базу података као целину, анализа података, њихово представљање, интерпретација података и провера ваљаности података и резултата (Creswell & Plano Clark, 2011).

На почетку је прикупљене податке неопходно припремити за обраду. Пре свега, потребно је осмислити начин на који ће бити организована база података (Creswell, 2007; Milas, 2005). Она би требало да буде тако уређена да обезбеди лако сналажење у великом броју докумената и информација, тј. брзо проналажење потребних података. Томе може да допринесе, на пример, давање назива појединим документима, њихово сортирање према одређеним критеријумима. Припрема података за обраду, такође, обухвата и транскрибовање аудитивних у писане записе (нпр. садржај интервјуа), затим, сређивање бележака у смислу допуњавања, појашњења, по потреби прекуцавања (посебно ако су писане руком) и сл.

Приликом почетног истраживања базе података прегледају се сви подаци без обзира на врсту, извор, инструменте који су коришћени за њихово прикупљање. По неколико пута, нпр., читају се у целини протоколи интервјуа, протоколи посматрања, прегледају се фотографије, карте и сл. Основна сврха иницијалног истраживања базе података јесте да се стекне увид у њен смисао, да се она разуме као целина (Creswell & Plano Clark, 2011).

Сажимање постојеће емпиријске грађе у квалитативном истраживању обухвата: селекцију података (издвајање битних и одбацивање оних за које се процењује да нису важни), усмеравање пажње на податке за које се сматра да би требало да буду у фокусу интересовања; прецизирање и појашњење тежишта појединих података; сортирање, груписање података итд. (Miles & Huberman, 1994). За то се користе различити поступци. Писање коментара и бележака, које почиње још приликом иницијалног истраживања базе података као целине и које представља први корак у формирању прелиминарних кодова – само су неки од тих поступака (Creswell & Plano Clark, 2011).

Суштину анализе података у квалитативном истраживању представља процес развијања кодова и њихово повезивање и спајање у шире категорије информација (Creswell, 2007). Помоћу кодова издвајају се информације које се у подацима појављују и понављају, а за које се процењују да су релевантне са становишта сазнавања појаве која се проучава (Teddlie & Tashakkori, 2009). Кодови се креирају с циљем да се разумеју подаци који се анализирају, с једне стране, и да се омогући да се из њих развију теме, с друге стране (Creswell, 2007; Maxwell, 1996). Теме представљају

шире категорије информација које се користе у писању извештаја. Оне настају сажимањем појединих кодова, а на основу анализе података сврстаних под исти или сродне кодове. Које ће информације бити у фокусу интересовања, између осталог, зависи и од врсте квалитативног истраживања. Тако на пример, истраживач може да трага за: индивидуалним искуством и контекстом у којем је то искуство стечено – у феноменологији; детаљним описом одређеног случаја – у студији случаја; процесом, акцијом или интеракцијом – у утемељеној теорији; животном причом – у наративном истраживању; темама везаним за деловање људи у одређеној социјалној и културној средини – у етнографском истраживању итд. (Creswell, 2007).

Кодирање представља процес означавања података с циљем да се укаже на различите информације на које се они односе. У ту сврху, подаци се „разбијају“ на мање јединице, а затим се, у складу са својим садржајем, реорганизују и класификују у одговарајуће категорије (Maxwell, 1996). Као важна карактеристика кодова у квалитативном истраживању истиче се њихова утемељеност на подацима, тј. чињеница да се они развијају из података (Maxwell, 1996).

Процес кодирања у квалитативном истраживању обично се заснива на кодовима који се постепено развијају кроз истраживање. Листа кодова формира се на различите начине, на пример, креирају се нови кодови, неки од њих се спајају, од једног се прави више кодова, поједини се искључују из даље обраде итд. Са прегледањем све веће количине података, број кодова се повећава, а описана варирања се смањују (Newing, 2011). Процес кодирања у квалитативном истраживању, такође, може да се заснива и на унапред дефинисаним кодовима који се изводе из постојеће теорије. Међутим, у пракси се они ретко користе, посебно самостално. Предност се даје кодовима који се развијају кроз истраживање, како би се у што већој мери обезбедило да они изразе садржај сирових података, тј. информације које тај садржај преноси (Creswell, 2007).

Кодирање у квалитативном истраживању има више функција. Пре свега, као начин индексирања података, оно помаже да се подаци организују и да се њихово проналажење у бази учини бржим и лакшим. Зато се често наглашава да су кодирање и налажење информација у бази две стране истог процеса (Babbie, 2007). Обезбеђујући да се целокупан материјал у вези с одређеним садржајем лако извуче из базе података, кодирање, такође, доприноси стварању услова за триангулацију података из различитих извора или инструмената, за стицање увида у то да ли се располаже са довољно информација или не и сл. (Newing, 2011). Важна функција кодирања јесте и да омогући развој кључних тема које се у подацима појављују, а које могу да буду вредне даљег истраживања, тј. да усмерава ток истраживања (Newing, 2011).

У квалитативном истраживању резултати истраживања могу да буду презентовани на различите начине. У ту сврху користе се: дискусија, структурирани сажетци, али и табеле, графикони, дијаграми, матрице, карте, скице итд. (Creswell & Plano Clark, 2011; Miles & Huberman, 1994). Дискусија подразумева разматрање података и резултата с циљем да се потврди да је одређена тема развијена управо

из њих (Creswell & Plano Clark, 2011). У оквиру дискусије наводе се подтеме, цитирају конкретни подаци, користе подаци добијени из различитих извора итд. Циљеви визуелног представљања резултата су различити: табеле у којима се уместо бројева налази текст могу да се користе да се презентују уочени обрасци; дијаграми и модели могу да буду употребљени да се представи однос између идентификованих тема (у утемељеној теорији) или хронологија догађаја (у наративном истраживању); шеме и мапе могу да се примене да се прикаже окружење у којем је реализовано истраживање (у етнографском истраживању) итд. (Creswell & Plano Clark, 2011). Иако се међусобно доста разликују, за све начине презентовања резултата карактеристично је да омогућавају представљање информација кроз сажете, компактне и разумљиве форме (Miles & Huberman, 1994). Као посебна врста анализе података – приказивање добијених налаза – треба да омогући разумевање појаве која се проучава, али и да представља добру основу за извођење закључака (Miles & Huberman, 1994).

Интерпретација подразумева давање смисла подацима, трагање за ширим значењем онога што се дешава у пракси. У квалитативном истраживању она може да се остварује у контексту резултата ранијих истраживања, са становишта одређених идеја или конструката који постоје у науци. Исто тако, интерпретација може да буде заснована на личној процени истраживача о значају добијених резултата, на његовом искуству, интуицији (Creswell, 2007). Придавање смисла подацима и њихово тумачење постепено се развија како истраживање напредује (Miles & Huberman, 1994).

Нема дилеме да приликом реализације обраде података у различитим врстама квалитативних истраживања, у конкретном квалитативном истраживању долази до одступања у односу на описани процес (Creswell, 2007). Разлике могу да подразумевају специфичности у реализацији неких од наведених активности, али и потребу за остваривањем додатних активности итд.

Са становишта општег тока обраде података, може се констатовати да нема битних разлика између квантитативног и квалитативног истраживања. У оба случаја, она може да обухвата: припремање података, стицање увида у базу података као целину, анализу података, њихово представљање, интерпретацију података и проверу ваљаности закључака.

Међутим, врста и садржај активности које се остварују у појединим фазама обраде података у квантитативном и квалитативном истраживању у мањој или већој мери се разликују. На пример, кодирање се користи у обради података у обе врсте истраживања. Ипак, његова природа у тим истраживањима битно се разликује. У квантитативном истраживању кодови су у извесној мери унапред одређени кроз формулисане операционалне дефиниције варијабли, ниво структурираности коришћених инструмената и сл., док се у квалитативном истраживању они развијају из садржаја података који су прикупљени. За обраду квантитативних података, неопходно је да јединица анализе буде прецизно дефинисана пре него што се приступи кодирању (Babbie, 2007). Тиме се омогућава конституисање сазнања о појави, као што је нпр. – одређену карактеристику поседује 39% од укупног броја

јединица анализе. Будући да на одређење јединице анализе у обради података у квалитативном истраживању утиче појам који је садржај кода, она може да варира (Babbie, 2007). На пример, за појам „величина“ јединица може да буде неколико речи, док за појам „сврха“ она може да обухвати и неколико пасуса. Такође, за исти појам јединица анализе може да не буде иста, зато што је опис „сврхе“ некад дуг неколико реченица, а у неким случајевима више пасуса. У вези с тим проблемом отвара се и питање потребе и оправданости утврђивања учесталости јављања података који припадају појединим кодовима (Creswell, 2007). Није спорно да то јесте одлика обраде података у квантитативном истраживању. Међутим, у обради података у квалитативном истраживању, на основу регистровања фреквенција, различити кодови се изједначавају по важности. Шта то значи? Приликом сагледавања њиховог значаја у обзир се не узима количина текста која је посвећена појмовима који су садржај појединих кодова. Због тога није редак случај да се добију различити резултати ако се важност појединих кодова разматра са та два становишта – учесталости и количине текста.

Разлике између обраде података у квантитативном и квалитативном истраживању постоје и у односу појединих активности кроз које се тај процес остварује. У квалитативном истраживању оне су повезане и међусобно се прожимају тако да утичу једна на другу. На пример, настојање да се налаз до кога се дошло после редукције података прикаже на одређени начин, с једне стране, може да захтева додатна сажимања, а с друге стране, када буде презентован, може да има за последицу кориговање, у одређеној мери и смислу, прелиминарно формулисаних закључака; а промене извршене у закључцима могу да имплицирају потребу за додатним сажимањем емпиријске грађе итд. То значи да се активности у оквиру обраде података у квалитативном истраживању одвијају у циклусима, као и да се више пута понављају. У складу с тим, као важне карактеристике тог процеса истичу се континуираност, цикличност, итеративност (Miles & Huberman, 1994). Његова сложена природа, у смислу кретања напред-назад кроз активности које обухвата, графички се обично представља спиралом која има више корака (Creswell, 2007). Мада поједине активности и у обради података у квантитативном истраживању могу да се преплићу, тај процес одвија се, ипак, претежно праволинијски.

Закључак

Као и у сваком емпиријском истраживању, обрада података и у квалитативном истраживању представља фазу у којој се на основу анализе прикупљеног материјала генеришу сазнања о предмету проучавања. У том истраживању она обухвата квалитативне дескриптивне податке, исказане кроз сложене и вишеслојне описе, презентоване у облику писаних, звучних, сликовних записа. Суштину обраде података представља процес развоја кодова – издвајања информација које су садржане у подацима и, на основу њих, стварања ширих категорија информација, а с циљем

да се разуме смисао и значење прикупљене емпиријске грађе. Обрада података у квалитативном истраживању представља флексибилно организован процес који се преплиће са фазама у истраживању које се реализују пре и после њега (прикупљање података и писање извештаја), он се одвија у циклусима, итеративан је итд.

Када се пореде квантитативна и квалитативна истраживања, обрада података често се издваја као фаза у истраживању у којој су највеће разлике међу њима. Оне су посебно изражене у вези с циљем тог процеса, степеном флексибилности његове организације, врстом и природом активности кроз које се он остварује.

Литература

- Babbie, E. (2007). *The Practice of Social Research*. Belmont: Thomson Wadsworth.
- Bogdan, C. R. & Biklen, K. S. (1998). *Qualitative Research for Education (An Introduction to Theory and Methods)*. Boston: Allyn and Bacon.
- Bernard, R. (2011). *Research Methods in Anthropology (Qualitative and Quantitative Approaches)*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Corbetta, P. (2003). *Social Research (Theory, Methods and Techniques)*. London: SAGE Publications.
- Creswell, J. (2007). *Qualitative Inquiry & Research Design: Choosing among Five Approaches*. Los Angeles: Sage Publications, Inc.
- Creswell, W. J. & Plano Clark, V. L. (2011). *Designing and Conducting Mixed Methods Research*. Los Angeles: SAGE Publications, Inc.
- Halmi, A. (2005). *Strategije kvalitativnih istraživanja u primenjenim društvenim znanostima*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Hatch, A. (2002). *Doing Qualitative Research in Education Settings*. Albany: State University of New York Press.
- Maxwell, J. (1996). *Qualitative Research Design: An Interactive Approach*. Los Angeles: Sage Publications, Inc.
- Milas, G. (2005). *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Miles, M. & Huberman, M. (1994). *Qualitative Data Analysis*. Los Angeles: SAGE Publications, Inc.
- Newing, H. (2011). *Conducting Research in Conservation (Social Science Methods and Practice)*. New York: Routledge.
- Teddlie, C. & Tashakkori, A. (2009). *Foundations of Mixed Methods Research (Integrating Quantitative and Qualitative Approaches in the Social and Behavioral Sciences)*. Los Angeles: SAGE Publications, Inc.
- Todorović, D. (2008). *Metodologija psiholoških istraživanja*. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.

Подаци о аутору

Др Наташа Матовић је ванредни професор на Одељењу за педагогију и андрагогију Филозофског факултета Универзитета у Београду.

E-mail адреса: nmatovic@f.bg.ac.rs